

JOSEP MARIA DE SAGARRA, TRADUCTOR DEL POLONÈS

Text: LLUÍS BONADA / Fotos: GLÒRIA MATAMALA

'Quo Vadis', el primer 'best-seller'

Josep Maria de Sagarra, nét de l'escriptor Josep M. de Sagarra i fill del periodista Joan de Sagarra, és el traductor de 'Quo Vadis' de Sienkiewicz, versió directa del polonès. El traductor ens parla de la "nova actualitat" de la novel·la.

Josep Maria de Sagarra Àngel, nascut a Barcelona l'any 1966, és traductor professional del polonès i del rus. Ha traduït Bulgàkov, Witkiewicz, Dostoievski i Kantor, entre més coses. Les seves últimes traduccions són del polonès: *Quo Vadis* de Henryk Sienkiewicz, obra del 1895 publicada per Proa, i l'antologia poètica *Vista amb un gra de sorra* (Columna), de la premi Nobel del 96 Wislawa Szymborska.

—*Què justifica la traducció, avui, de Quo Vadis, una novel·la del 1895 que va assolir molt d'èxit, fa anys, a tot el món?*

—Primer perquè faltava. No n'hi havia versió catalana. I després perquè es donava la circumstància que totes les versions espanyoles publicades fins ara no eren traduccions directes, sinó del francès. Hi havia, doncs, l'oportunitat de traduir-la directament i amb un criteri més filològic, si vols.

—*Ara quina és la vida que té la novel·la a tot el món?*

—És una novel·la consagrada. Un gran èxit. Va ser un dels primers *best-sellers*. Es va produir un fet curiós, amb aquesta novel·la. Amb els anys es va convertir en una lectura juvenil diríem inevitable. Un clàssic juvenil. És el cas del *Gulliver*, no inicialment juvenil.

—*Una novel·la d'aventures amb algun missatge educatiu.*

—Té un argument que exclou escenes i idees que es puguin considerar perilloses per al jovent. Amb l'actual edició hem volgut recuperar el públic original, el públic adult, que la va llegir com una gran

apologia de l'antiguitat. Per això hi hem posat algunes notes. Quan l'autor va escriure aquesta recreació del món antic, el públic al qual anava adreçada tenia una formació que incloïa la humanística clàssica que es donava a tot arreu, però avui això semblarà nou a molta gent. Per això els aclariments.

"Fa cent anys, un escriptor polonès situa polonesos entre els primers cristians de Roma. I ara, un sant pare polonès contribueix decisivament a la caiguda del mur i dels dos blocs."

Hi ha un altre fet que fa la traducció, avui, oportuna: el moment que ara viu Europa. Si t'hi fixes, la novel·la és escrita a final de segle passat, quan Polònia no existia i, si no vaig equivocat, és l'única vegada que es concedeix un Nobel a un autor d'un país sense estat.

—*Es pot descobrir, llegint-la, que l'autor és polonès?*

—A la novel·la hi ha moltes referències a la situació polonesa. La protagonista, Lígia, és un estatge lliurat a Roma per una tribu, els ligis, que l'autor situa aproximadament al lloc que se suposa que en aquella època ocupaven els esclaus, l'actual Polònia. Lígia al capdavant és una polonesa que es troba a la Roma de Neró al segle I i, a més, és cristiana perquè ha anat a petar en una casa que ho són. Això és molt significatiu. Els esclaus van abraçar el cristianisme

cap al segle X, amb deu segles de retard sobre l'àmbit d'influència de l'antic imperi. Per això, a Polònia sempre ha existit una mena d'enyorament respecte a aquesta cultura diguem-ne mediterrània, diguem-ne clàssica. I un complex d'inferioritat per haver entrat amb retard en la història d'Europa, de l'Europa cristiana. Hi ha una expressió en polonès

que defineix molt bé aquest sentiment: "sentir-se com un bàrbar en un jardí", que és el que tenen quan viatgen per Europa. Això per un cantó. Després hi ha unes altres referències, com la figura del bon salvatge, el gegant Ursus, també de la tribu dels ligis, que aconsegueix de vèncer el bou i trencar-li les banyes. El bou ha estat capturat als boscos d'Alemanya per ser exhibit al circ. És una mena de metàfora antigermànica, antiteutònica. Per què t'he explicat això? Perquè en el moment actual, després de la caiguda del mur, quan aquests països reivindiquen la seva reintegració a l'Europa de tots, al jardí de la dita polonesa, fa cent anys, un escriptor polonès situa polonesos entre els primers cristians de Roma. I al cap de cent anys de publicada la novel·la, un sant pare polonès contribueix decisivament a la caiguda del mur i dels dos blocs. Tot això fa que la novel·la cobri una certa actualitat. Són paral·lelismes que potser es poden trobar en altres novel·les, a Euro-

—*La projecció de les inquietuds del present no distorsiona els fets històrics, la Roma de Neró?*

—Quan la novel·la es va publicar a França va ser molt ben acollida pel públic i molt mal rebuda pels crítics. A França, que era el motor de la cultura a Europa, es produïa a final de segle una invasió d'autors estrangers i la reacció per la crítica es va catalitzar molt sobre *Quo Vadis*. La van acusar de plagi dels historiadors antics i d'autors francesos com Montherlant. I de fet totes aquestes crítiques sobre la manera de treballar de Sienkiewicz eren en part certes. Hi ha paràgrafs pràcticament transcrits de Tàcit, Suetoni, bo i adaptant-ne l'estil. Però al mateix temps el gran valor de l'obra consisteix en això, partint d'una línia és capaç de construir una història completa, ben fabulada, i aquí, en la fabulació, és capaç de distorsionar la història i fer anar els personatges on vol, però sense contradir cap fet històric rellevant. El personatge principal, Petroni, l'autor del *Satiricó*, l'àrbitre de l'elegància, segurament que no havia tingut tanta importància a la història fins que no el va triar de protagonista de la seva novel·la.

—*Se sap què és el que volia fer l'autor en escriure aquesta història del cristianisme?*

—Diria que quan es planteja el projecte, el que pretenia de fet era escriure una gran epopeia del cristianisme i ell mateix va veure quan l'escrivia que se li anava girant el projecte per acabar fent una apologia del món antic, del món clàssic, a través, precisament, del personatge de Petroni. Tot un encadenament de fets en què Petroni intervé d'una manera o altra el va transformant, fins que se suïci-

da. De fet la novel·la s'acaba quan es mata. Si t'hi fixes, Petroni munta una escenificació teatral. Convida els millors amics a un banquet i els fa presents i al final es fa obrir les venes i, darrere seu, la seva esclava i amant, que ha alliberat, també ho fa. I diu: "Heu de reconèixer que amb nosaltres mor...". Els amics entenen que amb ell mor la poesia i la bellesa. Petroni representa el bo i millor del món antic, oposat al pervers Neró. Petroni mor quan comença l'auge del cristianisme.

—*Quina "lectura" fa l'autor d'aquell primer cristianisme?*

—De la mateixa manera que, del món clàssic, n'extreu l'oposició bondat-Petroni/perversió-Neró, hi dibuixa dos pols oposats, per una banda el Pere que va conèixer Crist, entre ingenu i il·luminat, i l'apòstol Pau de Tars, l'ideòleg, i a l'altre extrem, el bisbe de Roma, Linus, el fonamentalista.

—*La crítica va acabar estimant l'obra o l'ha deixada reclosa a la història dels best-sellers?*

—La crítica no va trigar gaire a perdre-li el recel i la prova és que poc després li van concedir el Nobel. A Itàlia des del primer moment l'acollida va ser fabulosa. Gairebé és considerada com una obra italiana. Als Estats Units l'acollida també va ser espectacular.

—*Quin lloc creieu que ocupa dins la història de la literatura?*

—Escrita amb els criteris de la novel·la del XIX, va entrar a la història com una de les primeres del segle XX a convertir-se en un fenomen popular. No sé si deu anys abans hauria conegut la mateixa sort. Crec que no. El destí de *Quo Vadis* va lligat a l'aparició de les edicions massives, fins al punt que ell no va poder controlar les diverses edicions de la novel·la. Fins i tot se'n van fer de reduïdes,

sense el seu consentiment. Era un moment en què els drets d'autor i la propietat intel·lectual no eren reconeguts. En una carta al diari francès *Le Figaro* va proclamar que només hi havia una versió francesa que tenia la seva autorització.

—*La idea de publicar Quo Vadis va ser de l'editor o del traductor?*

—Amb Proa vàrem parlar de traduir algun llibre de Sienkiewicz. Pensaven en la famosa trilogia històrica *A sang i foc*, *El diluvi* i *Pan Wolodyjowski*. Però vam pensar que eren situacions històriques massa exòtiques per a nosaltres, mentre que *Quo Vadis* era un nom famós, gràcies també al cinema, fins i tot per a gent que no l'havia llegida mai.

—*A més de Quo Vadis, els altres autors polonesos que heu traduït han estat proposats vostres?*

—Llevat de la premi Nobel, sí.

—*Per què us vau interessar pel polonès i pel rus?*

"L'autor pretenia fer una gran epopeia del cristianisme i ell mateix va veure que el projecte se li anava girant per acabar fent una apologia del món clàssic a través del personatge de Petroni."

—Per casualitat. Havia fet uns cursos de rus i de literatura russa a la Universitat i el professor em va posar en contacte amb un director de teatre rus, de Leningrad, llavors, que volia estrenar aquí una obra de teatre contemporània del seu país. L'obra es deia *El banc*, i l'autor Aleksandr Guèlman, que en aquella època funcionava molt bé. Una companyia de teatre em va demanar que traduís una obreta de Bulgàkov. Enmig de tot això, la Universitat de Barcelona i la de Cracòvia van signar un conveni i això em va permetre d'anar-hi. Hi aprenia polonès, llegia, traduïa, buscava textos... Un traductor d'aquestes cultures és més que un traductor, és alhora un agent de la literatura d'aquests països. Cal estar al cas del que fan i veure què és el que pot interessar més aquí. En general, Catalunya és força impermeable a les coses estrangeres desconegudes. Els editors tan sols coneixen les coses traduïdes a França, Alemanya i la Gran Bretanya. Per tant, és el traductor mateix qui generalment fa la proposta.

—*Quan vàreu deixar l'escola quina era la vostra vocació?*

—Cap. Vaig entrar a la Facultat de Filologia perquè havia fet tot el batxillerat de lletres. Jo tenia la dèria de l'arqueologia. Però no vaig poder fer-ne. Potser perquè, a l'adolescència, tenia una idea equivocada del que era l'arqueologia. Vaig tenir la sort de ser alumne de Ilatí de Carme Serrallonga, a la Isabel de Villena, l'únic, durant un curs, i en vaig aprendre una mica. Quan vaig entrar a la universitat vaig fer filologia clàssica, si bé després vaig derivar cap a l'eslava, que de fet era també fer arqueologia. M'havia espantat molt quan vaig veure que durant dos anys tots els llibres que havia de llegir eren escrits abans de Jesucrist i ho vaig trobar una mica preocupant. Per desintoxicar-me, vaig llegir els clàssics russos. De totes maneres, mentre traduïa el *Quo Vadis* revivia l'època dels estudis clàssics, l'època que traduïa Ciceró,

—**Sou dels traductors que es queixen que la traducció és mal pagada?**

—**No. M'empipen els qui ho fan. Però cal treballar sempre, encara que no tinguis compromís amb cap editor. T'has de plantejar quin projecte pot tenir sortida. És com fer una inversió. Ser traductor és car. Es paguen bastants impostos. El que és difícil és arribar a complir tots aquests requisits. Si ho fas, vol dir que et guanyes bé la vida. Es pot ser una persona normal essent traductor.**

vaig conèixer, però sí que vaig aconseguir la vídua, Mercè Devesa, la meua àvia, amb qui tenia una relació molt estreta. Era una gran lectora i em parlava molt tant de l'avi com del país en general. Em va introduir en alguns escriptors concrets que li agradaven molt. Era una incondicional de Henry Miller i Lawrence Durrell. En tenia els volums enquadernats en uns prestatges especials. I amb el pare, de fet no puc dir que hi hagi cap influència perquè la relació que he tingut amb Joan de Sagarra ha estat al marge de les lletres. Almenys fins fa ben poc. Ara potser parlem més del que fa ell, que no del que faig jo. Abans, res. Si recordem les influències, hem d'esmentar dues persones, l'àvia Mercè Devesa i el fet d'haver estat alumne de Carme Serrallonga, que, a més d'ensenyar-me Ilatí, em parlava de moltes altres coses. El seu nom apareix a la dedicatòria de la traducció del *Quo Vadis*.

Livi i Horaci amb Carme Serrallonga. El món eslav, en general, lliga molt amb el món clàssic, tant Ilatí com grec. En el moment que es produeix la conversió al cristianisme, en mig segle els arriba el Ilatí, la Bíblia, tota la literatura religiosa medieval. Una esllavissada cultural. A Polònia la llengua escrita fins a final del XIV és la llatina. Per això la llengua literària polonesa i la dels països eslaus ha conservat en gran part la prosòdia i l'estil, i en part el lèxic, Ilatí. Això es nota en el *Quo Vadis*. És allò del bàrbar al jardí, però a l'inrevés.

—*Dieu que sou traductor per casualitat. L'ambient familiar no hi ha influït gens?*

—Jo crec molt en la casualitat en general i en el meu cas encara més. El fet que anés a petar a Polònia n'és fruit. El que passa és que un cop t'hi trobes, la vocació va creixent tota sola. Si em preguntessis per què tradueixo diria que perquè m'agrada. Pel que fa a tot el que podríem anomenar entre cometes "tradició familiar", no ho sé. Suposo. El meu avi, no el

